

УДК 94 (477) «2022»

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2024.1.255>

Вадим Задунайський*

СТРАТЕГЕМИ УКРАЇНСЬКИХ І РОСІЙСЬКИХ ВІЙСЬК ПІД ЧАС БОЇВ НА ЧЕРНІГІВЩИНІ (ЛЮТИЙ – КВІТЕНЬ 2022 Р.)

Анотація: *Сили оборони України боронили Чернігівщину з 24 лютого – до 6 квітня 2022 р. Під час бойових зіткнень Збройні Сили України успішно використали військові хитрощі (стратегеми). Під час їх класифікації використано авторський підхід, розроблений у попередніх публікаціях (на основі дослідження особливостей воєнного мистецтва козаків та їх спадкоємців часів Української революції 1917-1921 рр., а також під час аналізу бойових дій на Харківщині, Сумщині та Миколаївщині весною 2022 р.). Українські війська у боях на Чернігівщині набагато успішніше застосовували військові хитрощі, ніж російські війська. Гадаємо, що однією з причин такого успіху є позитивний вплив самотньої козацької спадщини. Сучасні українські воїни використовували військові хитрощі за прикладом козаків XVI-XIX ст. та українських воїнів 1917-1921 рр.*

Загалом Сили оборони України успішно застосували 9 стратегем, серед яких особливо ефективними були 5: «Заскочити» (несподівана атака), «Руйнація запілля» (руйнування тилових баз противника), «Бий у пику – ноги самі впадуть» (удар у найважливіше місце ворога), «Шарпанина» (короткі атаки на широкому фронті) та «На всі боки» (одночасне ведення боїв на різних ділянках фронту). Російські війська спробували використати 8 стратегем, але більшість з них виявилась малоефективною. Сили оборони України в боях за Чернігівщину підтвердили високий рівень воєнного мистецтва, зокрема й щодо використання стратегем. І це сприяло швидкому звільненню тимчасово окупованих російськими військами території Чернігівської області та сусідніх регіонів України.

Ключові слова: *Воєнне мистецтво, стратегеми/військові хитрощі, Україна, Чернігівщина, 2022 р., російсько-українська війна, армія, козаки*

В історії людства війнам завжди приділялася значна увага, бо часто саме вони вирішували долю суспільств і держав. Зрозуміло, що і воєнне мистецтво набувало дедалі більшого розвитку, а це супроводжувалося кристалізацією ключових його складових. Серед них не останню роль відігравали та продовжують відігравати військові хитрощі, або стратегеми. Йдеться про мистецтво введення ворога в оману як під час бою, так і до його початку з метою використати помилки противника й завдати йому поразки. Такі підходи були завжди актуальні для Українського Війська, але особливо яскраві методи введення противника в оману застосовували українські козаки. Зрозуміло, що й надалі спадкоємці козацького воєнного мистецтва віддавали належне вмінням застосовувати військові хитрощі під час збройної боротьби з різноманітними ворогами.

---

* *Задунайський Вадим Васильович* – доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії гуманітарного факультету Українського католицького університету (Львів, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3971-3895>; e-mail: zadunajski@ukr.net

Не стали винятком і події сучасної російсько-української війни, що триває вже понад 10 років (спочатку у вигляді гібридної агресії російських військ), а особливої гостроти набула від початку широкомасштабного російського збройного вторгнення 24 лютого 2022 р.¹ З цього моменту розпочалися важкі бої і на території Чернігівської області, де Сили оборони України (далі СОУ) спочатку вели оборонні операції, а потім здійснили наступ, натомість російські війська починали з потужного наступу, а закінчили відступом.

У ході тривалих боїв за Чернігівщину як Збройні Сили України (далі ЗСУ), так і війська противника використовували різні прийоми воєнного мистецтва, зокрема і значну кількість військових хитрощів. Тому вповні логічним є не тільки їх виявлення, але й порівняння ефективності застосування. Такий підхід сприятиме розумінню пріоритетів сучасного воєнного мистецтва обох сторін і дозволить краще зрозуміти закономірність результатів боїв. До того ж, аналіз дій сторін може мати й прикладний характер – сприяти розумінню слабких сторін воєнного мистецтва російських військ і посилення переваг СОУ щодо застосування особливо вдалих стратегем з метою наближення перемоги над агресором.

Отже, зазначені обставини підтверджують доречність аналізу військових хитрощів українських і російських військ під час боїв на Чернігівщині з кінця лютого – до початку квітня 2022 р.

Варто мати на увазі, що через незначну відстань часу від згаданих подій в історіографії відповідна проблематика не є належною мірою опрацьована. Цьому заважає й обмеженість доступної для наукового аналізу джерельної бази. Тому на сьогодні мають місце лише перші намагання визначити та коротко проаналізувати основні події збройного протистояння на Чернігівщині. Маю на увазі публікацію «Оборона та визволення Чернігівщини (лютий-квітень 2022 р.)», опрацьовану авторитетним українським генерал-майором Віктором Ніколюком, який безпосередньо керував обороною цього регіону². Підготовку публікації патрунував «Центр досліджень воєнної історії Збройних Сил України» (далі ЦДВІ ЗСУ), який діє при Генеральному Штабі і забезпечує висвітлення відповідної проблематики від імені ЗСУ. Виокремлю й 2 воєнно-історичні описи російсько-української війни за лютий-березень і квітень 2022 р., підготовлені й видані згаданим ЦДВІ ЗСУ³. Тут теж вміщено коротку інформацію про бойові дії сучасної російсько-української війни як в межах Чернігівської області, так і в сусідніх регіонах.

Відразу зверну увагу і на те, що відповідні публікації одночасно мають і характер джерел, бо в них чітко фіксуються усі перевірені та дозволені до поширення факти щодо російсько-української війни. Тому інформація, почерпнута у згаданих текстах, відіграла важливу роль під час окреслення стратегем сторін під час боїв за Чернігівську область. У

---

¹ Хроніка повномасштабної війни: 24 лютого – 24 грудня 2022 р. Укладачі: *Сергій Гірик, Алла Киридон*. Київ, 2022. С. 6; *Zadunaiskyi V. Stratagems of the Ukrainian and Russian troops in the battles for Kharkiv (February 24 – May 14, 2022)* // *Skhid*. 2023. № 5 (1). Р. 9.

² *Ніколюк В.* Оборона та визволення Чернігівщини лютий-квітень 2022 року. 13 с. URL: https://armyinform.com.ua/wp-content/uploads/2023/03/oborona_ta_vyzvolennya_chernigivshhyny-1.pdf

³ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року). Київ: Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних сил України, 2022. 112 с.; Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року). Київ: Міністерство оборони України, Генеральний штаб Збройних сил України, 2022. 148 с.

цьому контексті додаткове значення мали й матеріали спогадів учасників оборони Чернігова, опубліковані за ініціативи провідних журналістів газети «Чернігівщина»⁴. Виявилися корисними і доступні відеоматеріали, підготовлені та розміщені авторитетними вітчизняними структурами та виданнями⁵.

Серед низки зарубіжних аналітичних центрів, що поширюють в інформаційному просторі матеріали про сучасну російсько-українську війну, виокремлю «Інститут дослідження війни»⁶. У його публікаціях, попри досить чіткий аналіз подій війни, головну увагу присвячено більш загальним контекстам військово-політичного протистояння та збройної боротьби.

Окремо відзначу дві авторські публікації, в яких здійснено короткий огляд використання військових хитрощів/стратегем СОУ та ворожими військами у боях за Харків, Миколаївщину та Сумщину на початку широкомасштабної російської збройної агресії у 2022 р.⁷ В них започатковано дослідження саме цього компонента воєнного мистецтва у сучасній російсько-українській війні. І цей досвід засвідчує не лише логічність здійснення відповідного наукового аналізу та щодо боїв за Чернігівську область, але й підтверджує перспективність такої тематики.

Отже, в історіографії відсутнє комплексне дослідження стратегем, використаних СОУ та російськими військами під час боїв на Чернігівщині. Такі реалії визначають як наукову, так і можливу військово-прикладну актуальність пропонованої статті. Її метою є на основі авторського підходу виявити та порівняти військові хитрощі ЗСУ та російських військ під час боїв з кінця лютого – до початку квітня 2022 р. на теренах Чернігівської області. З огляду на це, завданнями представленої розробки буде спочатку визначити стратегеми українських і російських військ, а потім дати оцінку ефективності їх застосування та порівняти досягнення сторін у цій галузі воєнного мистецтва.

Зазначена мета передбачає використання, апробованої у попередніх публікаціях авторської методики визначення та формулювання стратегем/військових хитрощів (на основі аналізу відповідної складової воєнного мистецтва українських козацьких формувань XVII – початку XX ст. та їх нащадків за революційної доби 1917-1921 рр.⁸). Завдяки цьому

---

⁴ Дзюба С., Пучинець М., Назаренко В., Войток Г. Чернігів у вогні. «Зметем орду, відправимо до пекла!»: Журналісти газети «Чернігівщина» – про війну з російськими загарбниками і героїчну оборону Придесення. Чернігів: Газета «Чернігівщина: новини і оголошення»; Міжнародна літературно-мистецька Академія України; Видавництво «Десна Поліграф», 2022. 472 с.

⁵ Бій на «Епіцентрі», Ніколюк «віджав» блокпост, бій у Количівці – Битва за Чернігів. URL: https://www.youtube.com/watch?v=5cMnFO_4wx4; Оборона Чернігова: кістка в горлі окупанта. Національна гвардія України. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=hVzh5tx-1lk>

⁶ Institute for the Study of War, (2022). Ukraine conflict update 7. 24.02.2022. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/ukraine-conflict-update-7>

⁷ Задунайський В. Військові хитрощі українських та російських військ в перших боях 2022 р. на Миколаївщині та Сумщині // Військово-науковий вісник. Львів, 2023. Вип. 39. С. 65-77; Zадunaiskyi V. Stratagems of the Ukrainian and Russian troops... P. 9-15.

⁸ Задунайський В.В. Військове мистецтво запорожців часів Хотинської війни 1621 р. та його аналоги в «Мистецтві Війни» Сунь-Дзи: універсальність і самобутність // Історичні і політологічні дослідження. Донецьк, 2017. № 1. С. 17-29; Задунайський В.В. Військові хитрощі кубанських козаків під час антибільшовицького повстання у Баталпашинському відділі влітку 1918 р. за спогадами А.Г.Шкуро // Військово-науковий вісник (Львів). 2019. Вип. 32. С. 121-134; Задунайський В.В. Стратегеми Війська Запорозького та збройних формувань Речі Посполитої впродовж кампанії 1651 р. (на прикладі боїв під

буде окреслено додаткові контексти своєрідного успадкування та подальшого розвитку певних принципів і методів ведення війни та застосування воєнного мистецтва українськими збройними формуваннями.

Переходячи до висвітлення основної проблематики статті, зверну увагу на те, що бої на теренах Чернігівської області були складовою загального збройного протистояння на сусідніх ділянках фронту російсько-української війни, яке розпочалося з 24 лютого 2022 р. При цьому, важливість відсічі ворогу на Чернігівщині обумовлювалася тим, що цей напрямок був досить важливим як для ворога, так і для українських оборонців. Йшлося про стратегічно важливі шляхи до столиці України м. Києва. Тож формуванням ЗСУ за підтримки підрозділів інших силових відомств України довелося чинити опір ворожій навалі на теренах усієї області.

До речі, вже характер перших бойових зіткнень свідчив про намагання кремлівської верхівки максимально реалізувати свою перевагу в озброєнні та людському потенціалі, щоб здобути перемогу найближчим часом⁹. На заваді цьому стали СОУ, підтримані українським народом. Тож почалися важкі бої, в яких кожна сторона застосовувала усі прийоми воєнного мистецтва, у тому числі й різноманітні стратегеми.

Варто звернути увагу на те, що оборонні бої у лютому-квітні 2022 р. на Чернігівщині українське командування розділило на 3 періоди:

- I. 24 лютого – 3 березня. Зрив російських планів.
- II. 4 березня – 29 березня. Активна оборона.
- III. 29 березня – 6 квітня. Відступ ворога¹⁰.

Запорукою успіхів Українського війська від початку збройної боротьби стала не лише боездатність та майстерність воїнів, але й масова мобілізація українського суспільства, яке стало на захист країни. І особливо важливим це було у прикордонні, зокрема на Чернігівщині, бо навіть обласний центр відразу став об'єктом безпосередньої російської атаки. Такі дії відповідали підходу щодо взаємодії не тільки різних формувань СОУ, але й використання додаткової мобілізації людського потенціалу.

Ведучи мову про застосування конкретних стратегем українськими військами, наголошу на тому, що для їх опису буде використано не тільки наукову термінологію, але й українські козацькі та народні вислови за взірцем, який було апробовано у моїх попередніх публікаціях (згадані на початку статті).

Вже у перших боях ЗСУ вдалося загальмувати просування ударних угруповань противника завдяки руйнації мостів й інших важливих об'єктів комунікації та логістики, на які він розраховував у своїх планах стратегічного наступу на Київ. Згадаю 2 приклади: перший – знищення мосту через р. Дніпро на кордоні з Білоруссю 24 лютого; другий – підриг мосту з ворожою технікою під Ніжином 25 лютого¹¹.

Вінницею та Ріпками) // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: збірка наукових праць / Відпов. ред. *О.М. Титова*. Вип. 29. Ніжин: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2020. С. 183-190; *Задунайський В.* Вимір застосування козацького бойового і воєнного мистецтва українськими збройними формуваннями в 1917–1920-х рр.: окремі аспекти // Матеріали міжнародного науково-інформаційного круглого столу «КОЗАЦЬКИЙ ФАКТОР» у сучасній російсько-українській війні й досвід ХХ ст.». Львів, 10 червня 2022 р. Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2023. С. 11-21.

⁹ Institute for the Study of War, (2022). Ukraine conflict update 7. 24.02.2022. URL: <https://www.understandingwar.org/backgrounder/ukraine-conflict-update-7>

¹⁰ *Ніколюк В.* Вказ. пр. С. 2-11.

¹¹ *Ibid.* С. 2, 6.

З огляду на специфіку просування ворожих військ та їх матеріально-технічні характеристики важливу роль відіграла наявність необхідних паливо-мастильних матеріалів. Це питання противник намагався вирішити за допомогою надсилання відповідних обсягів палива залізницею. Тож СОУ активно протидіяли цим планам ворога, знищуючи його запаси. Показовим прикладом таких дій став несподіваний удар за допомогою безпілотних літальних апаратів по залізничній станції Низова 27 лютого¹². Тут було знищено стратегічні запаси палива російських військ – 56 цистерн. Такі дії ЗСУ свідчили не тільки про застосування стратегіями «руйнація запілля», але й ще двох інших військових хитрощів: «бий у пику – ноги самі впадуть» (знищено ключовий засіб забезпечення бойових дій механізованих угруповань) та «заскочити» (такий удар був несподіванкою для ворога).

У контексті застосування військової хитрості «заскочити» варто відзначити й здатність СОУ завдавати противнику неочікуваних контрударів. Яскравим прикладом таких дій стали бої в районі сіл Рівнопілля та Великі Осняки І-ї Окремої «Сіверської» танкової бригади (далі І ОТБр.) під командуванням полковника Леоніда Ходи¹³. Вже під час оборони м. Чернігова підрозділи згаданої бригади знову завдали російським військам кількох несподіваних ударів у районі магазину «Епіцентр». У цих та інших боях СОУ також готували ворогу пастки, змушуючи колони техніки рухатися у задалегідь підготовлені засідки. Так використовувалися звичні військові хитрощі: «лаштувати матню» та «заскочити».

Успішні дії українських військ призводили і до деморалізації противника, який втрачав бойовий дух і відступав, або здавався у полон. Тут йдеться про здійснення «попереднього настрахання» особового складу ворожих військ. І такі дії СОУ дали свій результат вже у перші дні боїв за Чернігів. Так, після того, як бійці І ОТБр. 26 лютого підбили танк командира російського батальйону в районі кільцевої дороги, цей офіцер з екіпажем здався підрозділу Національної Гвардії України (далі НГУ)¹⁴. У той самий час інші ворожі танки та бойові машини піхоти і бронетранспортери припинили наступальні дії та почали тікати з околиць міста. Та особливо помітними стали наслідки застосування цієї стратегією на III етапі боїв за Чернігівщину, коли розпочався масовий відступ російських військ, деморалізованих у попередніх боях¹⁵.

Важливу роль в успіху оборонних дій ЗСУ відіграла здатність протидіяти атакам противника на різних напрямках, в залежності від просування його військ. Такі дії свідчили про використання стратегією «на всі боки», яка мала як тактичний, так і оперативний і стратегічний вимір. Прикладом є здійснення відсічі ворожому вторгненню на терени Чернігівщини та сусідньої Сумщини, яке відбувалося з кількох напрямків¹⁶. Мали місце й подібні дії СОУ під час операцій з оборони ключових міст області. Показовою є активна оборона м. Чернігів, зокрема у районі «Епіцентру» та сіл Новоселівки, Лукашівки, Колочилівки та Буди¹⁷. Серед формувань СОУ тут високу бойову майстерність проявили, окрім згаданої раніше І ОТБр., 21-й окремий стрілецький батальйон, 58 Окрема мотопіхотна бригада імені гетьмана Івана Виговського (далі 58 ОМБр.) та підрозділи НГУ.

---

¹² Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року)... С. 59.

¹³ Ніколюк В. Вказ. пр. С. 3.

¹⁴ Бій на «Епіцентрі»...; Оборона Чернігова: кістка...

¹⁵ Дзюба С., Пучинець М., Назаренко В., Войток Г. Вказ. пр. С. 63.

¹⁶ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий-березень 2022 року)... С. 59.

¹⁷ Бій на «Епіцентрі»...; Ніколюк В. Вказ. пр. С. 7-9.

З огляду на перевагу противника у чисельності та технічному й вогневому забезпеченні українські формування у разі потреби вдавалися і до вчасного відступу. Прикладом є бої під с. Ягідним на початку березня¹⁸. Тут спрацьовувала стратегема «козак як не переміг, то викрутився». Її застосовували не тільки під час оборонних боїв, але й у ході здійснення розвідки, зокрема після зустрічі крупних підрозділів противника. Таку хитрість використовували і добровольчі утворення, які сформувалися у перші дні російського повномасштабного вторгнення. Прикладом є група «Кліщі», яка вже 24 лютого здійснила бойову розвідку в с. Рівнопілля і вчасно вирвалася з нього, зібравши цінну інформацію¹⁹.

Під час відступу основних угруповань противника в кінці березня – на початку квітня 2022 р. значного поширення набули швидкі удари підрозділів ЗСУ, які не передбачали входження у тривале бойове зіткнення. Йдеться про військову хитрість «шарпанина». Прикладом є дії 58 ОМБр., на ділянці фронту до 270 км²⁰. Особливо вдало таку стратегему застосовували протитанкові розрахунки «Стугни», що завдавали ударів саме по хвостах ворожих колон.

У ході боїв на Чернігівщині ЗСУ активно здобували та використовували ворожу техніку та зброю. Прикладом є дії І-ї ОМБр., що захопила значну кількість російських танків Т-62 і вміло їх застосовувала вже проти ворога²¹. Така практика є виявом традиційної військової хитрості «хліб козацький».

Отже, упродовж лютого–квітня 2022 р. СОУ в боях на Чернігівщині використали наступні стратегеми:

- «Заскочити» (здійснення неочікуваних ворогом ударів);
- «Лаштувати матню» (готувати засідки та вправно заводити в них війська противника);
- «Шарпанина» (постійно здійснювати короткі удари з метою ослабити бойовий потенціал військ противника);
- «На всі боки» (завдавати ударів одночасно у різних напрямках, щоб унеможливити концентрацію ворожих військ на одному відтинку);
- «Попереднє настрахання» (підривати бойовий дух противника ще до бойового зіткнення);
- «Хліб козацький» (здобування ворожої зброї та техніки з метою їх бойового використання);
- «Бий у пику – ноги самі впадуть» (завдання сильного/основного удару в найбільш вразливе та водночас важливе місце противника);
- «Руйнація запілля» (цілеспрямовані дії з метою руйнування шляхів і матеріальної бази в запіллі противника);
- «Козак як не переміг, то викрутився» (здійснення організованого відступу підрозділів та угруповань заради збереження особового складу й техніки).

Наведений перелік 9 стратегем засвідчує не тільки їх чисельність, але й достатню різноманітність. При цьому, найважливішим є те, що усі вони були успішно застосовані

---

¹⁸ Ніколюк В. Вказ. пр. С. 7.

¹⁹ Дзюба С., Пучинець М., Назаренко В., Войток Г. Вказ. пр. С. 17.

²⁰ Ніколюк В. Вказ. пр. С. 10–11.

²¹ Бій на «Епіцентрі»...; Дзюба С., Пучинець М., Назаренко В., Войток Г. Вказ. пр. С. 64–65.

українськими військами упродовж боїв за Чернігівщину. Особливо ефективними серед них вважаю 5: «Заскочити», «Руйнація запілля», «Бий у пику – ноги самі впадуть», «Шарпанина» та «На всі боки». Їх використання обумовило не тільки знищення значної кількості особового складу і техніки противника, але й не дозволило йому реалізувати стратегічні та оперативні плани. До того ж, специфіка бойових дій у цьому регіоні та наявний потенціал сторін дозволив СОУ з найбільшим успіхом використовувати саме такі прийоми.

Вправне застосування військових хитрощів сучасними українськими воїнами має багато причин. На мою думку, однією з них є хист до подібних дій, який забезпечується високим рівнем ініціативності та самодостатності особистості, що може бути обумовлено збереженням певних козацьких надбань і досвіду їх використання. Недарма ж СОУ з подібним успіхом використовують ті самі стратегіми, що й козаки в XVII ст. та їх спадкоємці за часів Української революції 1917–1921 рр. Прикладом є особливо ефективне застосування військових хитрощів «Заскочити», «Бий у пику – ноги самі впадуть», «Шарпанина» та «На всі боки»²². Припускаю, що такі пріоритети сучасних українських воїнів підтверджують збереження самотутніх рис нашої військової традиції.

Далі розглянемо військові хитрощі, використані російськими військами. З огляду на стратегічні й оперативні плани противник відразу намагався взяти під контроль основні комунікації та ключові адміністративні й економічні центри Чернігівської області. І для цього він здійснив вторгнення на терени регіону відразу з кількох напрямків²³. Такі дії свідчили про намагання російського командування задіяти 4 стратегіми: використати фактор несподіваності; бити з різних напрямків; захопити та використати українські комунікації; завдати удар у ключові центри регіону.

Подібним чином він намагався діяти і під час II етапу боїв на Чернігівщині, коли головну увагу було спрямовано на спробу захопити, у першу чергу, обласний центр. Одночасно посилювалися атаки й інших міст Чернігівської області. Підтвердженням цього є, зокрема і кількаразові штурми Чернігова й інших адміністративних і логістичних центрів області, які здійснювалися не тільки з різних напрямків, але й за допомогою великої кількості диверсійно-розвідувальних груп²⁴.

Треба зазначити, що на початку ворожого вторгнення завдяки перевазі в техніці та кількості бійців російським військам вдалося тимчасово окупувати частину території Чернігівщини (у тому числі й захопити кілька важливих логістичних центрів). Більше того, російські війська впритул наблизилися до Чернігова²⁵. Попри це, ЗСУ все ж вдалося відбити більшість ворожих атак на основних рубежах оборони, зокрема й в обласному центрі. Не допомогли ворогу й спроби одночасних ударів з різних напрямків.

Від початку бойових дій російська артилерія, авіація та ракетні системи завдавали ударів по комунікаціях, зокрема в кінці березня було знищено основний міст, що сполучав Чернігів з Києвом²⁶. У такий спосіб ворог бачив застосування стратегіми знищення тилу,

---

²² *Задунайський В.В.* Військове мистецтво запорожців часів Хотинської війни 1621 р...; *Задунайський В.В.* Стратегіми Війська Запорозького та збройних формувань Речі Посполитої впродовж кампанії 1651 р...; *Задунайський В.В.* Військові хитрощі кубанських козаків...; *Задунайський В.* Вимір застосування козацького бойового і воєнного мистецтва українськими збройними формуваннями в 1917...

²³ *Ніколюк В.* Вказ. пр. С. 2–3.

²⁴ Оборона Чернігова: кістка...

²⁵ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року)... С. 60–61.

²⁶ *Ніколюк В.* Вказ. пр. С. 10.

але здебільшого свідомо завдавав ударів по критичній інфраструктурі та цивільних об'єктах на усій території України. Наслідком цього стали жертви і серед цивільного населення Чернігова, зокрема під час обстрілу пішохідного мосту²⁷. Додавала труднощів ще й відсутність світла, тепла та води, від чого дуже страждали мешканці міста, більшість яких і надалі залишалася у Чернігові. Особливо потерпали від цього медичні установи, які постійно надавали допомогу як військовослужбовцям, так і цивільним.

Подібними методами російське командування прагнуло не тільки підірвати боєздатність СОУ, але й «настрахати» саме українське суспільство, щоб воно упокорилося російському імперіалізму. Такі дії мали характер військового злочину, що має бути належним чином засуджено міжнародною спільнотою.

На кінець березня російські війська остаточно втратили ініціативу і, зазнавши великих втрат та усвідомивши провал своїх стратегічних наступальних планів, розпочали підготовку та реалізацію відступу з Чернігівщини та сусідніх Київської і Сумської областей. Противник намагався відвести свої війська без втрат, але цьому завадили СОУ, які постійно завдавали ударів. До 7 квітня 2022 р. російські війська відступили з усієї території Чернігівської області, але загроза не зникла, бо противник і надалі продовжував підступні обстріли прикордонних українських територій²⁸.

Отже, з кінця лютого і до початку квітня 2022 р. в боях на Чернігівщині російські війська намагалися використати такі стратегеми:

- ведення бойових дій поза своєю територією (дії на чужій території для зменшення руйнівних наслідків війни);
- спроба завдавати неочікувані удари (фактор несподіваності);
- здійснення атак з різних напрямків (ускладнити оборону та контр-наступальні дії);
- намагання захопити основні центри (щоб дезорганізувати спротив);
- спроби захопити основні шляхи сполучення (з метою швидкого просування військ);
- руйнування українського тилу (для підриву боєздатності);
- намагання деморалізувати СОУ та українське суспільство (для розвалу фронту);
- організація відступу військ (з метою зберегти бойовий потенціал від знищення).

Тут слушно наголосити, що серед зазначених військових хитрощів противник зміг використати повною мірою лише дві: першу (здійснив злочинну збройну агресію на територію України і вів тут бойові дії) та останню (був змушений відступити через провал стратегічного наступу на Київ). Повністю провалилося намагання зломити бойовий дух українських воїнів і суспільства. Застосування інших стратегем не мало належної ефективності завдяки як помилкам ворожого командування та низькій боєздатності російських військ, так і вдалим діям СОУ.

Наприкінці пропоную коротке порівняння використання стратегем українськими та російськими військами під час боїв на Чернігівщині:

- обидві сторони прагнули задіяти майже подібну кількість стратегем: Україна – 9, а противник – 8;
- СОУ достатньо ефективно застосували усі військові хитрощі, засвідчивши високу майстерність у цьому компоненті воєнного мистецтва;

---

²⁷ Дзюба С., Пучинець М., Назаренко В., Войток Г. Вказ. пр. С. 305.

²⁸ Воєнно-історичний опис російсько-української війни (квітень 2022 року)... С. 49.

- російські війська більшість стратегем використали без належної ефективності, що свідчить про недостатній рівень їх бойової майстерності у відповідній галузі воєнного мистецтва.

Таким чином, під час боїв 24 лютого – 6 квітня 2022 р. на Чернігівщині українські війська набагато успішніше застосовували військові хитрощі, ніж противник і це сприяло звільненню тимчасово окупованих російськими військами територій області та сусідніх регіонів України. В цей час СОУ вдало задіяли 9 стратегем (5 з яких мали дуже високу ефективність: «Заскочити», «Руйнація запілля», «Бий у пику – ноги самі впадуть», «Шарпаніна» та «На всі боки»), а війська противника намагалися використати 8, ще й більшість з них виявилися малоефективними. На мій погляд, таких результатів українська сторона досягнула в силу багатьох причин, і однією з них може бути позитивний вплив самобутньої козацької спадщини. Не дарма ж як козаки, так і їх послідовники на початку ХХ ст. вправно використовували подібні військові хитрощі.

Представлена стаття продовжує та розширює науковий аналіз застосування військових хитрощів у сучасній російсько-українській війні, чим заохочує активізацію подібних досліджень в історіографії.

Vadym Zadunaiskyi

Military tricks of the Ukrainian and Russian troops during the battles in the Chernihiv region (February–April 2022)

Abstract: The Defense Forces of Ukraine defended Chernihiv Oblast from February 24 to April 6, 2022. The Armed Forces of Ukraine successfully used military tricks. During the classification of the military tricks of the modern Ukrainian army, the author's approach developed in previous publications was used (based on the study of the peculiarities of the military art of the Cossacks and their heirs during the Ukrainian revolution of 1917-1921, as well as during the analysis of combat operations in the Kharkiv region, Sumy region, and Mykolaiv region in the spring of 2022). In battles in the Chernihiv region, the Defense Forces of Ukraine used military tricks much more successfully than Russian troops. In my opinion, one of the reasons for such success is the positive influence of the original Cossack heritage. Modern Ukrainian soldiers used military tricks following the example of the Cossacks of the 16th-19th centuries and Ukrainian soldiers of 1917-1921.

In total, the Defense Forces of Ukraine successfully used 9 military tricks. 5 military tricks were especially effective: 'Jump in' (a surprise attack), 'Rear destruction' (destruction of the enemy's rear bases), 'Hit in the head – the legs will fall by themselves' (a blow to the enemy's most important place), 'Sharpanina' (short attacks on a wide front) and 'On all sides' (simultaneous fighting on different parts of the front). Russian troops tried to use 8 methods, but most of them did not have the desired effect. In the battles for Chernihiv Oblast, the Defense Forces of Ukraine confirmed the high level of military art, in particular with regard to the use of military tricks. This contributed to the rapid liberation of the territories of Chernihiv region and neighboring regions of Ukraine temporarily occupied by Russian troops.

Keywords: Military art, military tricks, Ukraine, Chernihiv region, 2022, Russian-Ukrainian war, army, Cossacks